

s. 14 f.); i november meddeler rådet videre Voss-boerne, at der var indløbet vigtige meddelelser fra kong Hans og indkalder dem til møde i Bergen under lejde (nr. 690).

Det er sandsynligt, at rådet sigter til kongens »swar paa the punether, her Sten Sture oc hans party haffue screffuit till ... Danmarcks raadt omod oss, formwgende, at ... Norikes raadt haffuer oc swodanne breff vntfanget« 23. september (Missiver I nr. 218). Kong Hans standpunkt er forholdsvis velkendt: underkendelse af berettigelsen af oppositionsledernes individuelle anvendelse af recessens modstandsret og vilje til en forhandlingsløsning på fællesnordisk rådsplan (jf. Aksel E. Christensen i HT 11. r. VI, 1960–62, s. 368–73 og mine bemærkninger i MedSc VII, 1975, s. 132 ff.). Vi ved også, at den loyale fløj af det svenske råd stod bag kongens principielle standpunkt; de to norske breves betydning ligger i, at det norske råd allerede i september karakteriserer Knut Alfssen som individuel oprører og meget klart begrundet sin holdning ved den ordrette påberåbelse af Halmstadrecessens oprørsbestemmelse (og netop ikke den samme paragrafs modstandsret), såfremt kongen viste sig uimodtagelig for 'undervisning'; novemberbrevets særlige værdi ligger på tilsvarende måde i, at det partielle norske rådsmøde – ligesom det svenske og det danske råd havde gjort – accepterede kong Hans' imødegåelse af oppositionens anklagepunkter.

E. Ladewig Petersen

A. J. Gurevič: Svobodnoe krest'janstvo feodal'noj Norvegii (Den frie bondestand i det feudale Norge). Engelsk resumé. Izdatel'stvo Nauka, Moskva, 1967. 284 s. 1 rubel 45 kopek.

Professor Aron Jakovlevič Gurevič (født i Moskva 1924) har i mange år interesseret sig for vesteuropæisk historie. Som elev af den bekendte middelalderhistoriker E. A. Kosminskij begyndte han naturligt nok med engelsk historie, men siden midten af 1950-erne har han arbejdet med norsk middelalderhistorie, især bøndernes forhold. Han var i en årrække ansat ved Det pædagogiske institut i Kalinin, men fra 1967 har han været knyttet til Det sovjetiske Videnskabsakademi, hvor han nu er professor. I talrige arbejder har han behandlet problemer i norsk middelalderhistorie, og da disse artikler vistnok ikke er synderlig kendt i Skandinavien, skal det her anføres, hvor de kan findes. De er dels publiceret i organet for hans tidligere arbejdsplads, *Učenyje Zapiski Kalinskogo Pedinstituta*, bd. 26, 35 og 38 (1962–1964), dels i Videnskabsakademiets tidsskrift for vesteuropæisk middelalderforskning, *Srednie Veka*, bd. 8, 9, 14, 16, 18, 24, 26, 30 og 31 (1956–1968), hvortil kommer et par publikationer i tidsskriftet for skandinavistik, *Skandinavskij Sbornik*, bd. 8 og 12 (1964, 1967) samt endnu nogle artikler andetsteds. Endelig har han publiceret en mere populær bog om vikingetogterne, *Pochody Vikingov*, Moskva 1966 (polsk oversættelse 1969) samt en tilsvarende bog i 1972 om sagaerne, *Istorija i Saga*. Nordiske historikere vil kende Gurevič fra et par artikler om opfattelsen af tid og rum hos de gamle nordboer og om Snorre Sturlasons historiesyn i *Mediaeval Scandinavia*, bd. 2 og 4 (1969, 1971). Endelig kan det nævnes, at en del af

resultaterne i den bog, der her skal omtales, allerede blev bragt i resuméform i en artikel på tysk om de frie bønder i det middelalderlige Norge (*Wissenschaftliche Zeitschrift der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald*, bd. 14, 1965, s. 237-243).

Gurevič forklarer selv (s. 255 f.) om baggrunden for sin bog, at hans interesse for historien om klassesamfundets oprindelse i Norge dikteredes af to omstændigheder: han ville gerne forstå dette lands historie, og han fandt det nødvendigt at forklare visse særheder i den feudale udvikling i Europas ikke-romanske dele. Han betragter Norge som et overordentlig specielt tilfælde med en særlig variant af overgangen fra barbarsamfundet til feudalismen og med en anden type socialt system end der kendes i de store lande i Vesteuropa. Samtidig har han fundet et ikke ringe fællesskab mellem den sociale udvikling i Norge og nogle andre europæiske lande (England indtil den normanniske erobring, det gamle Rusland og Nordtyskland), men dette dokumenteres dog ikke nærmere.

I denne opsummering ser vi forfatterens udgangspunkt, der naturligt må være den i Sovjetunionen benyttede marxistiske historieopfattelse med klassekampen som ledende motiv. Det forekommer anmelderen, at Gurevič på en meget frugtbar måde har indarbejdet dette overordnede synspunkt i sin bog, og til gengæld er der kun ganske få henvisninger til værker af K. Marx og F. Engels. Praktisk taget samtlige henvisninger er til de relevante nordiske kildeudgaver (sagaerne anses for en kilde, der ikke udelukkende belyser 11- og 1200-tallets historie, de kan ved kritisk benyttelse også kaste lys over tidligere århundreders historie, s. 104 note 43), fremstillinger og artikler samt egne, ovenfor nævnte arbejder. Man får således indtrykket af en solid fremstilling, der for en umiddelbar bedømmelse gør et tillidvækkende indtryk.

Bogen er forsynet med et udførligt engelsk resumé (s. 260-275), men da den vist endnu ikke er særlig kendt i Norden, kan der være grund til nærmere at referere enkelte synspunkter og sammenfattende resultater. Den er delt i fire afsnit, 1) de norske leilendinge i 1000-1200-tallet, 2) oprindelsen af den tidlige feudale stat i Norge, 3) den frie bondestand og den tidlige feudale stat i Norge samt 4) birkebeinerne og de sociale konflikter i Norge i sidste fjerdedel af 1100-tallet og begyndelsen af 1200-tallet.

Gurevič har naturligt nok hæftet sig ved de norske bønders personlige frihed, og han mener, at netop den frie bondestand indenfor det feudale system er det centrale problem i Norges middelalderhistorie (s. 88). I de udviklingsstadier, der afspejles i lovene fra Gulating og Frostating, havde forholdet mellem jordbesidderne og dem, som tog jord hos dem, endnu ikke nogen antagonistisk karakter (s. 47), men i 11- og 1200-tallet dannedes klassesamfundet, og de norske leilendinge blev til afhængige bønder, om end man ikke klart kan sige, når forpagtningsystemet opstod (s. 87). Gurevič præciserer, at han som et grundlæggende kendetegn ved feudalismen ikke regner livegenskab eller hoveri, men at bønderne drev landbrug på jord, som ejedes af store jordejere, der på en eller anden måde tog jordrente (s. 87 f.).

I kapitlet om den tidlige feudale stat i Norge undersøger Gurevič Snorres påstand om Harald Hårfagers konfiskation af odelsretten. Med støtte i skjaldekvad forklarer Gurevič, at der snarere var tale om at styrkelsen af kongemag-

ten under Olav den Hellige og Magnus den Gode og deraf følgende påstande om, at hele Norges land tilhørte kongen, tilbagedateredes til Harald Hårfager (s. 106, udførligt i Summary, s. 265). Kapitlets anden del undersøger udviklingen af veizla fra en oprindelig religiøs fest til en skat og indkomstkilde for kongens mænd.

Kapitlet om bønderne og den tidlige feudale stat drøfter bøndernes deltagelse i tingene, i praksis en tung byrde, der yderligere forøgedes ved militære forpligtelser. Efterhånden opstod der en modsætning mellem de frie norske bønders rettigheder og pligter (s. 156), og tingene overtoges af storbønderne og blev et middel til at udbytte bøndernes masse. Men når tingene blev bevaret, skyldtes det også, at statsmagten kunne udnytte dem til sine egne formål (s. 165-66). I ledingen fulgte bønderne oprindelig lokale stormænd, men under Magnus den Gode og Harald Hårfager kom den til at høre direkte under kongen (s. 178). Det er Gurevičs konklusion, at pligterne overfor staten var særlig tunge for de norske bønder, fordi de derved blev taget bort fra deres ejendomme i længere perioder, og dette skulle være en ikke ubetydelig faktor i Norges økonomiske stagnation og tilbagegang sidst i 1200-tallet og i 1300-tallet (s. 195).

Det sidste kapitel om birkebeinerne og de sociale konflikter i Norge fra ca. 1175 til begyndelsen af 1200-tallet er en velskrevet fremstilling af kampene før, under og efter Sverres regering. De betragtes som en social-politisk krise der delvis udtrykkes ved kampe indenfor den herskende klasse, fremfor alt i kamp mellem det gamle, endnu ikke fuldt feudaliserede aristokrati med lændmændene i spidsen og det nye lag af feudale i kongens tjeneste, men den væsentligste sociale konflikt i perioden er kampen mellem de herskende klasser og den feudale stat på den ene side og de brede masser af bønder på den anden side (s. 241). Den feudale udvikling af det norske samfund fra 1000- til 1200-tallet skete samtidig både fra oven og fra neden. Fra neden som følge af den dybe lagdeling af bønderne, der endte med at blive en klassesdeling. Fra oven skete feudaliseringen dels i form af bosættelsen af den kongelige hird på jorden, mens lændmændene gik i tjeneste hos kongen og fik ydelser og titler af ham, dels ved udviklingen af veizla-systemet i retning af en (ufuldstændig!) omdannelse til et lenssystem samt endelig kongemagtens udnyttelse af tingene og ledingen (s. 245). Kirkens sociale politik nævnes også, men påstanden virker i denne sammenhæng påklistret. De to udviklingslinier blev forenet i én feudaliseringsstrøm. I konklusionen understreges endnu en gang betydningen af bøndernes personlige frihed, og det siges at i bedømmelsen af Norges feudalisering dominerer det specielle over det almene (s. 249, 251).

Ovennævnte excerpter skulle give et indtryk af forfatterens resultater, men de giver derimod ikke noget billede af forfatterens omhu med nøje at dokumentere hver eneste oplysning og hver eneste påstand. På anmelderen har bogen gjort det indtryk, at den er en højt kultiveret historikers modne resultater af mange års forskning, og det er lidt trist, at den af sproglige grunde næppe i større omfang vil blive benyttet i den historiske diskussion i Norden. Det sker jo ikke sjældent, at der foreligger østeuropæiske værker om vesteuropæiske forhold, som er så lødige, at en oversættelse kunne ønskes. Til denne kategori hører Gurevičs bog.

Værket er forsynet med fortegnelse over trykte kilder (men ikke over benyttet litteratur) samt person-, sted- og sagregister. Sidstnævnte er delt i to dele, hvoraf den del der registrerer gammelnordiske begreber er sat med latinsk skrift. I øvrigt har bogen mange islandske citater, og den typografiske udførelse gør indtryk af at være førsteklasses.

Jørgen Steen Jensen

Lizzie Carlsson: »Jag giver dig min dotter«. Trolovning och äktenskap i den svenska kvinnans historie II. Skrifter utgivna av Institutet för Rättshistorisk Forskning, Serie I, Rättshistoriskt Bibliotek, bd. 20, Lund 1972, 330 s.

I 1965 udsendt Lizzie Carlsson sit første store arbejde om kvindens retsstilling under samme titel.¹ Nu foreligger bind II, som efter Lizzie Carlssons egne oplysninger skulle rumme en skildring af den kanoniske ægteskabsrets indtrængen i Sverige og især yde væsentlige bidrag til forståelsen af kvindens hustrumyndighed og af hendes almindelige, herunder formueretlige, retsstilling. Desværre har tid og kræfter ikke stået mål med omfanget af projektets betydning. Forfatteren har følt sig tvunget til at nøjes med en undersøgelse dels af reglerne om ægtskabs indgåelse efter kirkeritualerne og dels af problemer forbundet med den retlige relation imellem mor og barn. Ingen af de nævnte hovedafsnit kan dog efter forfatterens egne oplysninger opfattes som fuldbyrdede.

I et indledende tilbageblik forsøges en rekonstruktion af de gammelsvenske ægteskabsskikke. De skulle være blevet fortrængt ved de kanoniske regler, der fulgte med kristendommen ind i Sverige, men ikke desto mindre have bevist deres levedygtighed helt frem til 1734. Den kanoniske ægteskabsrets kilder er viet et særligt afsnit, som især vedrører dekretaleretten, ritualer og lokal kirkeret. Især bryllupsritualer havde forfatterens interesse. Hun undslog sig ikke for at søge oprindelsen til germanske bryllupsritualer i en indogermansk urtid og forfulgte dem med personligt engagement helt frem til den protestantiske episkopalkirke i vore dages Amerika.

Som konsekvens af svenskernes fastholden ved de hedenske ritualer skulle paverne have forsøgt at gennemtvinge efterlevelsen af den kanoniske ægteskabsret. I kapitel 10 omtales nogle breve fra Alexander III om flerkoneri, forstødelse, barnemord, incest og sodomi, som dog for en dels vedkommende hører hjemme i strafferetten, samt et brev fra Innocens III efter 4. laterankoncil om slægtsgradueringen. Problemet om, hvorvidt kanonisk rets lære om *sponsalia de presenti* og *sponsalia de futuro* havde fundet vej ind i de danske og svenske ritualer, er trukket ud til selvstændig behandling, i hvilken forbindelse forfatteren støttede sin argumentation på en retssag, som fandt sin afgørelse i København 1419.

De retlige problemer, som udsprang af barnefødsel i ægteskab vedrørte dels

¹ Anmeldt i H.T. 12. r. bd. II (1966-67), p. 216-18 af undertegnede. Om andre recensioner henvises til Nordisk Rättshistorisk Litteratur 1956-65 af Signe Carlsson i: Rättshistoriskt Bibliotek Ser. I, bd. 19, Lund 1972, under Nr. 1482, s. 193.